

Aydınlanma Nedir?

Kant, Erhard, Hamann, Herder,
Lessing, Mendelssohn, Riem, Schiller, Wieland

Çeviri: Mehmet Barış Albayrak

MEHMET BARIŞ ALBAYRAK

İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde Psikolojik Danışmanlık lisansı diploması aldıktan sonra. Almanya'nın Tübingen Üniversitesi'nde felsefe lisansı ve yüksek lisansı diplomalarını aldı. Schelling, Hölderlin, Novalis gibi yazarların kitaplarını çevirdi. Boğaziçi Üniversitesi ve Darmstadt Üniversitesi'nde dersler verdi. Halen Mef Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermeye devam ediyor. Alman İdealizmi, zihin felsefesi ve eğitim felsefesi üzerine çalışıyor.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	7
MOSES MENDELSSOHN	
Aydınlanma Ne Demektir? Sorusu Üzerine.....	19
IMMANUEL KANT	
Aydınlanma Nedir? Sorusunun Cevabı.....	27
JOHANN GEORG HAMANN	
Christian Jacob Kraus'a Mektup	39
CHRISTOPH MARTIN WIELAND	
Aydınlanmaya İlişkin Altı Soru.....	47
ANDREAS RIEM	
Aydınlanma İnsan Aklının Bir İhtiyacıdır	55
JOHANN GOTTFRIED HERDER	
Hümanizm Kelimesi ve Kavramı.....	65
GOTTHOLD EPHRAIM LESSING	
Hakikat Üzerine.....	73

JOHANN BENJAMIN ERHARD

Halkın Devrim Yapma Hakkı Üzerine.....75

FRIEDRICH SCHILLER

Aklın Sınırları Üzerine.....83

TAKDİM

İnsanın gözü karanlığa alışınca karanlığı fark etmemeye başlar. Görebildiği kadarıyla nesnelere yönelir, onlarla yine görebildiği kadarıyla etkileşime girer. Perde açılıp gün ışığı içeri sızınca o loş ortam ortadan kalkar, nesneler daha önce görülemedikleri renklerle, capcanlı arzı endam ederler. Karanlıkta muhayyilenin de oyunuyla tek bir nesne sanılan yığınlar çözülür, her nesne kendisi olarak tanınmaya başlar. Ayrı sanılan nesnelerin bağları ve bütünlükleri fark edilir. Karanlıkta engeller var sanarak, sakınarak yürüdüğümüz koridorlar aydınlıkta hızla hareket ettiğimiz yollara dönüşür. Daha önce görmediğimiz tehlikelerden kolayca sakınır hâle geliriz. Böyle bakıldığında “aydınlanmak” güzeldir. Rahatlatıcıdır. Eski görüşten kurtulmayı, yepyeni, taptaze bir görüşe kavuşmayı imler.

Platon *Politeia* diyalogunda duyumsamayla farkına vardığımız ve aydınlık sandığımız dünyanın belirleyiciliğinden kurtulup düşünceyle temas edilen gerçek dünyaya ulaşmayı, mağaranın karanlığından çıkıp güneşin

aydınlığına ulaşma istiaresiyle betimler. Ona göre böyle bir aydınlanma herkese nasip olmaz. Bu tecrübeyi yaşayan, geri dönüp mağaradaki esirlere sahnenin bütünü-nü tasvir etmeye çalıştığında, gerçek aydınlığın mağara duvarına yansıyan görüntüler olmadığını söylediğinde, fikirleri hemen kabul görmez. Hatta ciddi bir dirençle karşılaşır. Bazıları anlatılana hiç inanmaz ve “dışarıdan” geleni ve görüşlerini kendi gerçeklik algılarına bir tehdit olarak algılayabilirler. Öte yandan bu ayrıcalıklı tecrübeyi yaşayanın sözlerinden etkilenen ve gerçekliğin böyle bir “aydınlık ciheti” olabileceğine ikna olanlar da vardır. Böyleleri kendilerine bu haberi getirenle aynı tecrübeyi çoğunlukla yaşayamazlar. İkna oluşları sadece o sözü getirene ittibâ ile nihayetlenir.

Platon’un mağara istiaresi hem edebî hem de felsefi bakımdan çok çarpıcıdır. Ancak sıradan insanları ilgilendiren hikâye az önce tasvir ettiğimiz sahneden hemen sonra, yani gerçekliğin bütününe ilişkin ayrıcalıklı bir nokta-i nazara sahip olabilenle olamayan arasında bir farkın ortaya sürülmesi sonrasında başlar. Mağaranın içerisindeyken “kendinde güneşe” inananlar ve inanmayanlar ayrışırlar. İnananlar, haber getirenin otoritesini esas alarak bir hayat kurabilirler. Hatta zamanla mağara içerisinde kurulan hemen her siyasi otoritenin, inananların benimsedikleri o aşkın nokta-i nazarla desteklenmesi kaçınılmaz hâle gelebilir.

Elinizdeki kitap, hikâyenin bu kısmını değil, bir sonraki safhasını, bir başka aydınlanmayı anlatıyor. Bir başka aydınlanmanın nasıl anlaşılması ya da anlaşılma-

ması gerektiği konusunda felsefeciler arasında süregiden bir tartışmada kayda değer katkıları derliyor ve okurlara sunuyor. Bu aydınlanma bahsettiğimiz kabullerle kurulan bir düzenin, o düzen içerisinde gelişen düşünme biçimlerinin aşılması çabası olarak karşımıza çıkıyor. Bu itibarla belki de genelde insanlığı, özelde içinde yaşadığımız toplumu çok yakından ilgilendiriyor.

Sözü edilen aydınlanma –bu alanda çalışmalarıyla tanınan James Schmidt’in ifadesiyle– hem bir dönemin hem de bir sürecin adı (Schmidt 2003: s. 426). Dönem 18. yüzyıl Avrupası. Bu dönemin tam olarak ne zaman başladığı veya ne zaman sona erdiği tartışmalı. Ancak tarihçiler bazı temel karakteristiklerden söz ediyorlar. Yakın zamanda aynı başlığı (*What is Enlightenment?*) taşıyan bir başka kitabı kaleme alan Samuel Fleischacker’a göre bu dönem üç farklı sürecin üst üste çakışmasına rast geliyor (Fleischacker 2013, s-2-3). Bunlardan ilki Martin Luther’in bir kilisenin kapısına astığı 95 tez ile başlayan din savaşlarının artık sonlandığı ve yaşanan bu korkunç tecrübeden sonra insanların barış içerisinde bir arada yaşayabilmenin koşullarını dinsel olanın dışında aramaya başladıkları süreç. İkincisi gözlem ve matematiksel yöntemi esas alan modern bilimlerin hızlı bir gelişim gösterdiği, otoritelerin ayaklarını bastıkları metafiziksel zeminin gitgide daha fazla sorgulanır hâle geldiği bir başka süreç. Ve üçüncüsü de özellikle Protestan akımlarca gündeme getirilen gündelik insan faaliyetlerine dinî ritüeller kadar ve belki de daha fazla değer atfedilmeye başlanması süreci. Tüm bu süreçler 18. yüzyılda Avrupa’yı, Avrupa’nın farklı ülkelerinde